

Музо Алмакдар
Содир

ХҮП-ХҮПНОМА

Мирзо Алиакбар Махмурова
Содир

Ҳўп-Ҳўпнома

МУНТАХАБИ
ШЕЪРҲОИ
ҲАЦВӢ

Нашриёти Давлатии
Тоҷикистон
Душанбе — 1962

Муштабаби шеърҳои шоири машхури реалист ва ҳаҷивисии Озарбойҷон Мирзо Али акбар Собир (1862—1911) ба муносибати садсолагии рӯзи таваллуди вай ҷои мешавад. Шоир дар шеърҳои тезу тунди худ намоёндогони ҷамъияти кӯҳнаро ба гап дароварда, онҳоро бо сухани худашон фош мекунад. Ӯ дар асарҳои худ одамони меҳнатии замони худро тасвир карда, онҳоро ба мубориза ба озодӣ ва хушбахтӣ даъват менамояд.

Тарҷумануидаи шеърҳо аз озарбойҷоня
ШАҒОҒ АҲМАД

Мухаррир
РАҲИМ ҲОШИМ

СОБИР

(1862—1911)

Мирзо Алиакбар Тохирзода Собир яке аз намоёндогони барҷастан адабиёти аввали асри XX Озарбойҷон аст. Собир аз ҷумлаи нависандагонест, ки дар шароити асорати ҳукумати подшоҳии рус ва давлатмандону мулкдорони маҳаллӣ дар нодорӣю нодонии дахшатангезе зиндагонӣ кардани ҳамватанонашро дида, барои ба роҳи илму дониш ҷалб намудани онҳо, барои кушодани фикри оммаи мардум, барои ба онҳо талқин намудани ғояҳои озодӣ, барои ба онҳо фаҳмонидани беадолатии иҷтимоӣ ба мубориза бархостааст.

Дар аввалҳои соли 1906 дар шаҳри Тифлис ба забони озарбойҷонӣ журнали ҳаҷивӣ «Мулло Насриддин» ба нашр шудан оғоз намуд. Ин журнал, ки дар тамоми Россияи подшоҳӣ аввалин журнали ҳаҷивӣ ба забонҳои шарқӣ мебошад, бо мақолаҳои ғиро ва тунду тезӣ худ дар мавзӯҳои ғуноғуни иҷтимоӣ-сиёсӣ, бо услуби содаву ширин ва расмҳои рангини хеле таъсирбахши аз ҳаёти воқеии онрӯза ғирғашудаи худ дар андак вақт табақаҳои ғуноғуни хонандагонро ба худ ҷалб намуда, дар тамоми Шарқи Наздик яке аз маҳбӯбтарин ва сертиражтарин журналҳо гардид. Хизмати ин журнали ҳаҷивӣ дар сар шудани бедории фикрӣ дар Осийи Миёна ва дар байни зиёниҳои тоҷик низ хеле калон мебошад. Дар

атрофи мудир ва сармуҳаррири инкилобӣ ва халқпарварии ин журнал Чалил Мамадуллозода шоир ва нависандагони пешқадами он давран Озарбойҷон ҷамъомада буданд, ки Мирзо Алиакбар Собир низ аз ҷумла онҳост.

Собир — ин ҳаҷнависи навоари инкилобӣ бо шеърҳои равану ширин ва ҳаётию ҳаққони худ дар забони соддаи халқӣ дили хонандагонашро мафтунӣ қалами сеҳрангези худ гардонид ва дар тамоми Шарқи Наздик шӯҳрати бузурге пайдо карда дар навиштани ҳаҷви иҷтимоӣ сардафтари як услуби нав гардид.

Мирзо Алиакбар Собир 30 моҳи маи соли 1862 дар шаҳри қадимаи Озарбойҷон Шамохӣ (Шервон) таваллуд ёфта, дар назди шоири бузург ва маорифпарвари замони худ Саид Азими Шервонӣ дарс хонда, бо таълим ва таъсири устои худ бо адабиёти ватанаш, бо адабиёти классикии Шарқ, хусусан бо осори ҷовидони Фирдавсӣ, Ҳоқонӣ, Низомӣ, Саъдӣ ва Ҳофиз шиносӣ пайдо карда, ханӯз аз хурдсолӣ ба шеърӣ машғул гӯдааст.

Собир дар овони ҷавонаш дар шаҳрҳои гуногуни Кавказ, дар Эрон, Ироқ ва Осиеи Миёна саёхатҳо карда бо аҳволи хеле таассуфангези мардумони ин мамлакатҳо аз наздик шиносо мешавад.

Собир асосан баъд аз революцияи соли 1905 роҳи ҳақиқии инкишофи эҷодии худро меёбад. Шоири халқпарвар аз ҷӯшу хурӯши бузурге, ки ба шарофати ин революция дар табақаҳои пешқадами ватани худ пайдо шуда буд, дар қанор намона ба ин ҳаракат ҳамроҳ шуда яке аз сарояндагони пурхарорати он гардид. У ҳамчун шоири реалист оинаи афкори оммаи халқи мамлақати худ шуд, ҳамчун фошкунандаи бераҳми синфҳои истисморгар, ҳукумати истибодии подшоҳии рус ва ҳукмдорони худсари шарқ ба майдон баромад, дар мубориза бо фақирӣ, ҷаҳолат ва беҳуқуқӣ ҳамдам ва раҳнамои оммаи халқҳои мазлуми шарқ гардид.

Мероси хеле пурарзиши адабие, ки аз Собир боқӣ монда ва имрӯз боиси ифтихори сазовори адабиёти советии Озарбойҷон гардидааст, асосан маҳсули эҷодиёти солҳои 1906—1911, яъне маҳсули эҷодиёти хеле пурҷӯшу хурӯш ва самараноки фақат панҷсолаи шоири бузург мешавад.

Собир образи як қатор қаҳрамонони манфии замони худро офарида онҳоро ба гап дароварда, бо қавл ва гуфтори худашон фош намуда, ҳамаро дар маҳкамаи ақлу идроки оммаи халқ маҳкум ба марг мегардонад. Собир дар асарҳои худ одамони меҳнатии замонашро («Ба коргарони Боку», «Кашоварз» ва ғайра) тасвир карда, онҳоро ба мубориза барои озодӣ ва хушбахтӣ даъват мекунад. У дар шеърҳои худ илмро ба ҷаҳолат, меҳнатро ба муфтхӯрӣ, озодиро ба асорат, деҳқони ранҷбарро ба арбоби беинсоф, коргарро ба корфармо ва маҳкумро ба ҳоким муқобил гузошта ба воситаи ин зиддиятҳо пӯсудагӣ ва ба марг маҳкум будани ҳаёти кӯҳна ва тартиботи онро аён нишон медиҳад.

Фаъолияти пурҷӯшу хурӯши адабии Собир ба даврае рост омад, ки бо таъсири революцияи соли 1905 дар Эрон ва Туркия низ оммаҳои халқ ба муқобили ҳудумӣ ва ҳукмронии худсаронаи подшоҳони мустабиди худ ва бар зидди ҳокимияти номаҳкуди империалистон қиём карда буданд. Собир бо шеърҳои оташбори худ ба ин ҳаракатҳои озодиҳононаи халқҳои Эрон ва Туркия ёрдами маънавии бузурге расондааст.

Шеърҳои Собир оинаест, ки мо дар он вазъияти онрӯзан мамлақатҳои Шарқ, намоёндагони табақаҳои гуногуни онрӯзан на танҳо Озарбойҷон, балки тамоми Эрон, Туркия ва Осиеи Миёнаро мебинем. Бинобар ин шеърҳои вай дар байни зиёниёни тоҷик низ шӯҳрати қалон дошта, писанд ва мақбули хонандагони онрӯзан мо будааст. Эҷодиёти Собир, услуби вай дар ҳаҷви иҷтимоӣ ба ҳаҷнависони мо низ бетаъсир набудааст.

Собир аксари шеърҳои ҳаҷвии худро дар журнали «Мулло Насриддин» бо имзон пинҳонии «Хӯп-хӯп» чоп мекард. Баъд аз вафоти шоир дӯсти наздикаш, яке аз шoirони машҳури Озарбойҷон — Аббос Сиххат ашъори ӯро чамъ ва бо номи «Хӯп-хӯпнома» нашр кунонидааст, ки осори Собир бо ин ном дар тамоми Шарқи Наздик машхур мебошад.

Умедворем, ки ин маҷмӯаи хурди мунтахаби ашъори Собир хонандагони имрӯзаи моро бо мавзӯҳои асосӣ ва бо услуби эҷодии шоири инкилобии бузурги Шарк то як дараҷа шиносо карда метавонад. Шеърҳои Собирро аз озарбойҷонӣ рафиқ Аҳмад Муҳаммадхусейнзода Шафой ба форсӣ тарҷума карда ва мо онҳоро бо андак тағйир дар услуб ва ибораҳои интихобан нашр мекунем. Тарҷумон ба нигоҳ доштани вазн, услуб ва оҳанги шеърҳои Собир кӯшида ва ба ин муваффақ гардидааст.

Собир ба шеърҳои ҳаҷвии худ баъзан «Оғлар гулаган» — «Мутабассими гириён» имзо мемонд, ки ин ном ба сӯзу гудози дили вай хеле муносиб мебошад. Вале табассуме, ки мо дар лабони шоири ҳасосе мебинем, як табассуми пуризирибест. ӯ дили пурҳасрат ва хуншоре дорад ва ин хандаҳои аз дили оташини пурхуни вай сарзада лабонашро месӯзонанд. Шоир ба ҳоли онрӯза ва ба вазъияти воқеии онрӯзаи ватани худ ва умуман Шарқи мазлум месӯзад. Вале вай аз оянда ноумед нест. Вай ба истикболи дурахшон дилпурии комил дорад, ояндаеро мебинад, ки бо машъали озодӣ ва ҳақиқат мунаввар гардидааст ва худаш низ дар он чо дорад.

Адабиёти ҳамаи миллатҳои Иттифоки Советӣ садсолагини рӯзи таваллуди ин шоири халқпарвари инкилобии Шарқро дар шароити ҷашн гирифт, ки он ораӯҳои неке, ки шоир бо сӯзу гудоз дар дил парварида дар асарҳояш месурӯд, ба амал омадаанд.

Р. Ҳошим.

Ба ман чӣ!

Ҳар навъ, ки миллат шуда тороҷ, ба ман чӣ?
Е ин ки ба душман шуда мӯхтоҷ, ба ман чӣ?
Ман сераму бо ҳеч касе кор надорам,
Дунёи гурусна бидиҳад боч, ба ман чӣ?

Бигзор бихобанд, назан чеғу нақаш дод,
Бедории инҳо накунад хоҳири ман шод.
Як-як шуда бедор агар, вой, худо, дод!
Ман солиму шодам, ҳамаи даҳр фано бод!
Ҳар навъ, ки миллат шуда тороҷ, ба ман чӣ?
Е ин ки ба душман шуда мӯхтоҷ, ба ман чӣ?

Такрор мақун сӯхбати таърихи ҷаҳонро,
Барбанд, фалонӣ, ту зи бигзашта забонро,
Холо ту биёвар, бихӯрам, дӯлмаву ноиро,
З-оянда мазан дам, ту ғанимат шумар иро!¹
Ҳар навъ, ки миллат шуда тороҷ, ба ман чӣ?
Е ин ки ба душман шуда мӯхтоҷ, ба ман чӣ?

Авлоди ватан боз ҳам овора бигардад,
Олуда ба пастию ба бадбахтии беҳад,

¹ Яъне ин замонро.

Соил¹ шавад он бевазан, аз пой дарояд,
Лекин фақат овозаву шоном бифазояд.
Хар навъ, ки миллат шуда тороҷ, ба ман чӣ?
Е ин ки ба душман шуда мӯхтоҷ, ба ман чӣ?

Хар халқ тараққӣ кунад имрӯз ба дунё,
Осори тарақкист ба хар маскану маъво,
Дар бистар агар ёди тараққӣ бинамоем,
Бинем тараққиро дар олами рӯё.
Хар навъ, ки миллат шуда тороҷ, ба ман чӣ?
Е ин ки ба душман шуда мӯхтоҷ, ба ман чӣ?

¹ Соил — гадоӣ.

Рӯзе ки иноят кунад эзид ба ту авлод,
Гардад дили ту шод!
Чингир¹ хабар кун, ки расонад ба вай имлод,
Бандад раҳи ҳамзод.
Ин кадр биёвез бар ӯ дофеъи офот,
То чин бишавад мот.
Уро ба замин нагзор, барбанд тилисмот,
Бар ӯ хама авкот.
Гар тифли ту сармо хӯраду гардад бемор,
Чингир кун эҳзор.
Харгиз ту чигаргӯша набар доктур, зинҳор,
Покаш ту ниғахдор.
Гар гирья кунад, чора маҷӯ, дех ту муқаррар,
Дашном ба модар.
То он ки битарсонадаш аз чинну қаландар,
Сокит шавад охар.²
Албатта биёмуз ба он тифлаки маъсум,
Як силсила мавхум,
Бигзор фаро гирад хар одати мазмум,
Он баччаи мазлум.
Чун кард забон боз, ба тадриҷ бар ӯ хон,
Хар ёваву хазъён.

¹ Чингир — фолбин.

² Охар — охир.

Сад лафзи қабеҳаш ту биёмӯз ба ҳар он,
То ёбад унвон.
Даҳсола ки шуд ёд бидех як-ду-се бидъат,
Манмой ту гафлат,
То понздаҳ ояд бикунад касби маҳорат,
Бахраш шавад одат,
Мактаб нафиристаш, ту макун каллаи ӯ манг¹,
Манмош ту дилтанг.
Рӯзӣ бикунад касб ба ҳар ҳилаву найранг,
Кораш нашавад ланг.
Лозим набувад зиндагин роҳат, бигзор
То гардад таррор.
То пеша қимораш шаваду горату куштор,
Баҳ-бах-бах аз ин кор.
Горат бикунад гар ҳама чо, бош ту хурсанд,
Нозам ба ту фарзанд!
Дар хонаи ту ёфт шавад чой, палав, канд,
Бемислино монанд.
Гар ҳабс шавад ногаҳу гардӣ ту муқаддар,
Дех ришва ба довар.²
Ҳастӣ ба вакилон³ бидеху соҳиби дафтар,
Шав муфлису музтар!
Дармондаву дар ҳасрати дидори ҷамоле,
Бо кисаи ҳолӣ.
Маҳрум зи фарзандию мӯхтоҷи саволий,
Бо варзу вуболий.
Бе ризки ҳалоле,
Бадбахт, бикун ҷамъ,
Ҳар меваи коле.⁴
Хондан ба ту надҳад
ин рутбаи олий...

¹ Манг — ба маънои гаранг.

² Довар — судья.

³ Вакил — юрист, адвокат.

⁴ Кол — хом.

Ғам маҳур!

Мохи канъонат бирафт, эй пирӣ Канъон, ғам маҳур!
Е гулистони ту гашта байти эҳсон¹, ғам маҳур!
Эй дили меҳнатзада, хуш бошу лабрезӣ сурур!
Қасби номардӣ кунад афқору вичдон, ғам маҳур!

Бар муроди мо нагардад гар, ки ҷарҳи қачмадор,
Будаву бошад чуни ахволи даврон пойдор,
Қисмати ту рӯзу шаб гардид нола, оху зор,
Эй раъият, коргар, эй марди дехкон, ғам маҳур!

Субҳи зуд аз хоб хезу то ба шаб заҳмат бикаш,
Аз қавидастон ҳазорон фаҳш хӯр, миннат бикаш,
Гар қавӣ лаззат барад, ҳаққаст, ту заҳмат бикаш,
Гар туро бадбахт созад хону аъён, ғам маҳур!

Кор кун то ҳам шавад пуштат, ҷабинат тар шавад,
Мон гурусна, мон аёлат мисли гову ҳар шавад,
Бар забонат мон, фиғону нола низ азбар шавад,
Рӯзият горат кунад мулло, беку хон, ғам маҳур!

¹ Байти эҳсон — ғамхона.

Бенаво, то умр дорӣ, нола кун, оху фиғон,
Ошкоро кай шавад бар ту чунин сирри нихон,
Мулло Насриддин¹ «Лисонул ғайбро»² шуд тарҷимон,
Руҳи поки Ҳофизаш бодо сапохон, ғам махӯр!

¹ «Мулло Насриддин» — журнали ҳаҷвин машҳур, ки Собир шеърҳои ӯро дар он ҷоғ мекунонад.

² Лисонул-ғайб — лақаби Ҳофиз Шерозӣ.

• • •

Ин бачча зи таҳсил чӣ дидаст? Надонам.
Шуд қаллаи ман манг.
Аз хондани рӯзномаву журнал шуда тифлам
Афсурдаву дилтанг.
Хондаст зи бас рӯзу шаб, ақлаш шуда зоил,
Фарсуда шуда тан,
Бояд ба дуо даст зад, аз харф чӣ хосил,
Фикре бикун, эй зан!
Лаънат ба ту, ифрита, туй боиси ин чаҳл,
Эй хонин бадзот!
Бидъат зи ту дар хонаи мо омада, ноаҳл,
Эй мояи офот!
Кӯрат бикунад нони ман, ояд нафасат банд,
Эй ҳамсари бадхоҳ!
Модар нашавад боиси бадбахти фарзанд,
Маргат диҳад оллоҳ!
Қардӣ зи бас иғво ту маро, тифл ба таҳсил
Биниҳудам водор,
Ақлун бинамо чораи ин қор ба таъҷил,
Бас тағшуд ин қор.
Таъсир надоранд ба пай ҳеч далоил,
Ақлаш шуда зоил.

Бар мактабу таҳсилу ба рӯзнома, маҷа.

Бин, чун шуда моил!

Кардӣ ту маро хонахароб, ўро зоеъ,

Расвой ба ҳар чо,

Ман ҳеч нафаҳмам чӣ бувад илму саноеъ,

Безорам аз инҳо.

Мехостам ў ҳам бишавад соҳиби хурмат,

Чун ман хушу озод.

Бошад ҳама чо муқтадиру молики шўҳрат,

Хуштолеу дилшод.

Вақт аст, ки акнун бишавад Рустами даврон,

Номаш бибарояд.

Форат бикунад чумлаву ёбад сару сомон,

Ақлаш ба сар ояд.

Бечора намудӣ, занак, ин сода ҷавоipro,

Нодон писарам, вой!

Ҳаргиз ба табассум накушодаст лабонро,

Бечон писарам, вой!

Дорӣ хаваси дарс ба сар, нохалаф авлод,

Эй кош, кунӣ шарм!

Майли ту ба дуздӣ на, ба илм аст, дусад дод!

Қадре бинамо шарм!

Эй нури ду дида, ту зи таҳсил хазар кун!

Шонстаписар бош!

Омӯз саворию хунар, фикр бадар кун,

Хар кор балад бош!

Мурдӣ, писарам, кўшишу таҳсили ту кофист,

З-ин кор бикаш даст!

Бар гарданат ин дарс, бидон, хамчу танобест,

З-ашўор бикаш даст!

Гар олимию аҳли сухан, хурмати ту кӯ,

Имрӯз ба дуньё?

Гар гавҳари баҳри адаби, кимати ту кӯ

Имрӯз ба дуньё?

Одам нашавӣ, хуб ки бинам, писари ман,

Ҷонат ба ҷаҳаннам!

Н-ояд ба кафат пул, писар, з-ин ҳама хондан,

Аз вирди дамодам,

Кун илм фароҳам,

Бо дард шав хамдам,

Умрат бишавад кам,

Душман ба ту олам...

Шикоят аз пири

Афсӯс ки ақлуи шудаам пиру замингир,
Сад хайф, ҷавонӣ!
Оқиз шудаам нест дигар чораву тadbир,
Дидам чӣ зиёне?
Ояд чу ҷавонию хушихош ба ёдам,
Аз гусса шавам мот.
Оё бирасам бори дигар ман ба муролам,
Хайхот ва хайхот!...
Хуш буд замоне ки «Урук»¹ созиану ман
Гаштем ба дилхох,
Мекӯфтам аз оқизу бечора сару тан,
Бо мушту лагад, ох!
Масруф дар ин роҳ шуда сазю талошам,
Сарват ба қафам буд.
Бо раҳзанию зӯр буд имрори маошам,
Давлат ба қафам буд.
Аззо хама суебӣ бигирифтаст зи пири,
Як додрасам нест,
Афтода ба насти шудаам хор зи пири,
Фарёдрасам нест.
Дар даҳр касам нест,
Холи нафасам нест,
Чуз фикри ҷавонӣ
Дигар хавасам нест.

¹ «Урук» — яке аз созиандагони машхури шоир.

Ба коргарони Боку

Баръакс шуда кори ҷаҳон, гардиши олам,
Холо шуда хар коргаре дохили одам!

Яъне чӣ, ба хар кор даҳолат бикунад ў?
Е паҳлуи арбоб ҷасорат бикунад ў?
Бар як нафаси роҳат ҷуръат бикунад ў?
Бил-хоса сари музд адоват бикунад ў?
Баръакс шуда кори ҷаҳон, гардиши олам,
Холо шуда хар коргаре дохили одам!

Хурмат зи чӣ хоҳӣ, ту бигӯ, коргари зор?
Охир зи чӣ рӯ ҳаст туро кудрати гуфтор?
Кун хизмати дорону бикаш даст аз ин кор,
Доданд каму беш ба ту, шукр ба ҷо ор!
Баръакс шуда кори ҷаҳон, гардиши олам,
Холо шуда хар коргаре дохили одам!

Доро ба балохо мафикан хешу бипарҳез!
Нашнава сухани коргар, ҳақ бошад агар низ!
Мағзор, ки то дам бизанад муфлису бечиз,
Е шаъни ту зоеъ бикунад бекасу ночиз!
Баръакс шуда кори ҷаҳон, гардиши олам,
Холо шуда хар коргаре дохили одам!

Харгиз фукароро набувад аклу закое,
Чун несташон мисли ту нонею навое,
На сарвату на давлату на шолу абое,¹
Як чоман садпораву як кӯхнакабое,
Баръакс шуда кори чахон, гардиши олам,
Холо шуда хар коргаре дохили одам!

Хохй агар осуда кунй зист ба дунё,
Хохй наштави хеч ту олуда ба ғамҳо,
Мангар ту бар он коргари бесарфу бепо,
Дар фикри худат бош, фақат яккаву танҳо!
Баръакс шуда кори чахон, гардиши олам,
Холо шуда хар коргаре дохили одам!

Бин миллату дардаш, мақун андешаи имдод,
Бигзор кунад гирья ятиму бикашад дод,
Зинҳор зи хубию зи некй манамо ёд,
Харгиз фукароро нанамо ёду мақун шод!
Баръакс шуда кори чахон, гардиши олам,
Холо шуда хар коргаре дохили одам!

Дар пеши назар ҷилва бикун пок

Кун саъй ки дар пеши назар ҷилва кунй пок,
Бифреб касонро,
Гар оташй дар табъ, ба зоҳир ту бишав хок,
Сӯзон ту чахонро.
Кун ҷалби назарҳо ҳама бо шолу кабое,
Маҷлуби уюн бош!¹
Бо хар калаку² ҳила ки шуд пӯш абое,
Динро ту сутун бош.
Бигзор сечорьяк бишавад ришу кулахро
Бо риш бикун ҷӯр,
Бояд ки бувад фӯта, камар дах газу илло
Гардад ҳама ноҷӯр.
Пайваста ту саргарм ба тасбеҳу дуо бош,
Хар субҳ ва хар шом.
Савлат бикун андар ҳама чо, чун нучабо бош,
Сӯхбат бикун ором.
Холо ту саропо шудай мазаҳу имон,
Бас мӯхтарамй ту,
Андар назари халқ туй поку мусулмон,
Аҳли карамй ту.

¹ Або — чоман васеу дарози остин кӯтоҳ, ки рӯхониён аз болон либос ба дӯш меандозанд.

¹ Маҷлуби уюн — ҷалбкунандан назарҳо.

² Калак — найрағ.

Акиун ҳамаи зиндагнат амну амон шуд,
 Зӯҳлӣ ту саросар,
 Бар орзуи хеш расидию ҳамон шуд,
 Мақсуд муяссар.
 Вақт аст ҳам акиун ки бидуздӣ ҳама олам,
 Даррафт, ниғаҳ дор!
 Хукм аз ту бувад, соз ҳама чиз фароҳам,
 Рав пул ба даст ор!
 Бар бева бикун зулму ба айтом¹ хиёнат,
 Қам фикри аҷал бош!
 Худ макр бикун, хонда ба шайтон ҳама лаънат,
 Шодон зи амал бош!
 Саргарми хиял бош,
 Ҳам дузду дағал бош,
 Имон билех, аммо,
 Сарват ба бағал бош!

¹ Айтом — яғмон.

Насиҳати пиразани ҷодугар ба духтарҳо

Ҳарфи бибиҷон гир ба гӯшат, ки писанд аст,
 Чону дили модар!
 Ҳар як суханаш лаълу дуру шаккару қанд аст,
 Бишнав ҳама, духтар!
 Аз умр баче таҷриба андӯхтаам ман,
 Дар даҳр ба захмат.
 Сад хилаву найранг биёмӯхтаам ман,
 Дар ин ҳама муддат.
 Сад сол агар нақл кунам макри занонро,
 Поён напазирад.
 Аз макр агар пур кунам атрофи ҷаҳонро,
 Ҳар ҷой бигирад.
 Дар панҷаи ман ҷодуву ҷин гашта гирифтаор,
 Зин макру фусун, ох!
 Шайтон натавон кард чунин хилае такрор,
 В-аллоҳ ва бил-лоҳ!
 Хуштолей алҳақ, онаҷон, файзи хузурам
 Қисмат ба ту гаштаст.
 Ҳарфам шунав, эй мояи уммеду сурурам,
 Фурсат малех аз даст.
 Аввал ту бидон: шавҳари бо меҳру вафо нест,
 Гирам бувад оқил,
 Як шавҳари бо меҳру вафо ҳеч кучо нест,
 Барфарз, ки ҷохил.

Зинҳор маҷӯ меҳру вафое ту зи шавҳар,
Хушат ба сарат ор!
Гофил машав аз шавҳари бадтинату гавҳар,
Гирад сеvu ё чор.
Чил сол ба як мард итоат бикунӣ гар,
Манзур надорад.
Вақте ки шудӣ пир, бигирад зани дигар,
Фарке нагузорад.
Бигзор гами шавҳару дар фикри худат бош,
У мурд, чаханнам.
Сарриштан тадбир мадеҳ дар кафи авбош,
Дил дор ту хуррам.
То хоб нарафтаст, хазар кун ту зи шавҳар,
Таре аз ситами ӯ.
Чун хуфт, бибар даст ба киса, биситон зар,
Рангин бинамо рӯ.
Хар шаб сари фурсат ту каме пул ба даст ор,
Чун як зани таррор.
Он гуна ки шайтон нашавад огах аз ин қор,
Шав як зани айёр.
Чун субҳ хӯрад чою равад кӯча, идора,
Осуда зи ғам шав!
Фориғ чу шудӣ, дарди худат соз ту чора,
Бонуи ҳарам шав!
Гӯ ойхолаат равғану гӯшти бара гирад,
Гулқанд, ки дорӣ.
Аз боқии он шириниҳои сара гирад,
Ҳарчанд ки дорӣ.
Бифрифт писарро, ки хабардор намояд,
Ойхолаи чӯрат.
То бо ду-се зан зуд ба назди ту биёяд,
Дар маҷлиси сурат¹.

Пурбор бикун деғу ба чӯш ор самовор,
Кун айш мухайё.
Бинмой барои хама хушлукмае тайёр,
Сарширу мураббо.
Гӯ шавҳараки зор,
Хар рӯз равад қор.
Ҳаргиз махӯраш ғам,
Гар мурд, чаханнам!
Ту бош зи ғам дур,
Хуррамдилу масрур,
Бархам мазан ин сур,
Эй духтари пуршӯр!

¹ Сур — шодӣ.

* * *

Хар чӣ хоҳӣ дех, мадех лекин ту як дирхам закот,
Мои бимирад гурсна хар зореу аҳли дехот.

Ғайри қарзи худ, писарҷон, хар чи хоҳӣ дех тамои,
Хар чи хоҳӣ бишнаи, аммо машнаи аз мискин салом.

Хар чи бинмой намо, манмо ту аз май иҷтинои,
Хар чи мехоҳӣ бикун, лекин макуи кори савои.

Хар чи мехоҳӣ бикаш, аммо макаш хичлат зи кубҳ,
Хар кучо хоҳӣ бихои, аммо машав бедор субҳ.

Хар кучо ой, биё, лекин маё мактаб фақат,
Мешавӣ муъмин, ба хар кас шав, на бар мазҳаб фақат.

Мекашӣ бекасу кам — каш, лек га мизони худ,
Ғуссаи халқат махӯр, хӯр дӯлмабойимҷони худ.

Нагарӣ айтомро, мангар, нигар лӯъбат ба даҳр,
Н-оядат имон на ояд, оядат лаънат ба даҳр.

Нестӣ хайир¹ мабош, аммо хамеша шар расон,
Н-оядат гар раҳм, и-ояд, кун ситам бар очизон.

¹ Хайир — хайркунанда.

* * *

Ман ба хаёлам, ки дамида сахар,
Бонг задам мурғ барин як даҳан.
Санги чафое пару болам шикаст,
Ҳосили хондан шуда маълуми ман.

Бинам ҷугзе чу дар авчи хаво,
Куд-куде охиста кунам дар замин.
Бештар аз ин мазанам, сангдил,
Раҳм намо, нолаи зорам бубин!

Қаргаси бераҳм, натарсон маро,
Тарк намудам дигар он лонаро.
Гирьяву зорӣ накунед ҷўчаҳо,
Дам назанам, дам назанам бештар.

Аҳд кунам дам назанам ҳеҷ вақт,
Лек нагўям, ки нафаҳмам дигар!

Ҳуррият

Шавад ширин, худоё, комам аз ҳалвои хуррият!
Хўрам як луқма аз ону бигўям: хой, хуррият!

Бигў хайр аст, дидам хоб к-андар сохили даръё
Ба рӯи ҳам шуда анбошта колои хуррият!

Зи бас муштоқи он ҳалво будам ман солҳо, гуфтам:
Ба ман бахшед, ёрон, сахме аз ҳалвои хуррият.

Ба хашм омад аз ин гап боғбону гуфт: «Рав, гум шав,
Ба дасти кўтах аз нахле маҷӯ хурмои хуррият!

Намедонӣ ки ин дилбар кунун махсуси Эрон шуд,
Ту худ номаҳраи бар шоҳиди зебон хуррият!»

Шудам маъюс аз ин гуфтору дар як гўша биншастам,
Ба киштӣ бор бинмуданд колоҳои хуррият.

Бизад боиғу равон шуд киштию ман нозираш будам,
Ки чун мерафт хуш он завраки даръёи хуррият.

Ба ногаҳ дар сутун шуд байраке афрошта тира,
Навишта рӯи он хатти мусибатзон хуррият.

Бихондам хатту шуд маълум гашта фарқ киштибон,
Ба даръё монда хайрон киштии даъвои хуррият.

Зи ҳар сў гашта амвочи хурӯшон ҳам хучумовар,
Зи киштӣ бар фалак бархоста ғавғои хуррият.

Паридам з-ин садо аз хобу соатро ниғаҳ кардам,
Чу дидам ҳаст шаб, хондам сипас долои хуррият!

Ҳайфи хасис ва кайфи ворис

Эй пул, эй завки дилу рӯхи тану куввати қон,
«Би аби анта ва уммӣ»... ба ту чонам қурбон!

Аҳли олам ҳама мечӯянд, эй қон туро,
Баҳри бепулии худ донанд дармон туро,
Илдае карда кунун мояи эҳсон туро,
Қадр нашнохта баҳшида ба инсон туро,
Ошиқат хастаму хастӣ ту маро мӯниси қон,
«Би аби анта ва уммӣ»... ба ту чонам қурбон!

Моилам бар туву бар давлати дидорат ман,
Бингарам шому сахар талғати рухсорат ман,
Дину мазҳаб бикунам бархию эсорат ман,
Назанам даст ба як дирхаму динорат ман,
Мустандиққон бишаванд ар ба ту яқсар нигарон,
«Би аби анта ва уммӣ»... ба ту чонам қурбон!

Харамӣ кубси ту хар рӯз зиёрат бикунам,
Воҷиби тоа² туй, ман ба ту тоат бикунам,

¹ Би аби анта ва уммӣ — падару модарам ба ту фидо (ибораи арабӣ).

² Воҷиби тоа — он ки итоат кардан ба ӯ вай воҷиб аст.

Бикашам нозу ба тақсир¹ ту хизмат бикунам,
Ман ба нону намаку мост қаноат бикунам,
Мирам аз ғам, бирасад ғар ба ту як зарра зиён,
«Би аби анта ва уммӣ»... ба ту чонам қурбон!

Қон сармоя, кунам хифз зи офот туро,
Накунам масрифӣ хайроти мубаррот туро,
Наситонанд ба авроду ба оёт туро,
Надиҳам низ ба як гурсаву лот туро,
Рух набинад зи ту соил, шавад ар хун ғирён,
«Би аби анта ва уммӣ»... ба ту чонам қурбон!

Як дам ар бе ту бимонам, дусад афғон бикунам,
Чумла авлоди худам баҳри ту ғирён бикунам,
Ғайрату шаъну шараф бар ту ниғаҳбон бикунам,
Қони худ низ замоне ба ту қурбон бикунам,
Ворисам шод шавад, лек равам ман нигарон,
«Би аби анта ва уммӣ»... ба ту чонам қурбон!

Оху сад ох, ки восил шавам охир ба дарак¹,
Харчи муллост шавад чамъ ба дафнам як-як,
Пас бубаҳшанд туро ин ба ворис бешак,
Гӯши дил бишнавад он ғах, расад оҳам ба фалак,
Ман ба ҳасрат нигарам ин ҳама аз қабр, амон,
«Би аби анта ва уммӣ»... ба ту чонам қурбон!

Ворисам ҳам талаб асло нанамояд гуфрон,²
Сари тақсими ту шамшер кашад ин бар он,
Сарфи айшу тарабат сохта бо мохруҳон,
Ин як «Анна» дигаре «Соня» намояд меҳмон,
Гӯяд: эй сарваду лоларуху гунҷадаҳон,
«Би аби анта ва уммӣ»... ба ту чонам қурбон!

¹ Тақсир — зиёд кардан.

² Дарак — чуқури гӯр

³ Гуфрон — баҳшида шудани гуноҳ.

З а н

Авроди мо, афкори мо бошад сухан гуфтан зи зан,
Чун сӯхбати зан хаст нури дидаву рӯхи бадан,
Зеро бувад ҳубби нисо сарманшан ҳуббӣ ватан,
Аҳли ватан ҳастему бошад вирдамон ҳуббӣ ватан,
Мо диндоронему дар ҳар рӯз мегирем зан!

Байни баланду кӯтахи мо, фарк набвад мутлако,
Дар ин сари пири ба кори хеш машғулем мо,
Як чуфт зан дар рости, чуфти дигар дар чап ба по,
Шӯҳратпарастему мадад гирем аз нафси кӯхан,
Мо диндоронему дар ҳар рӯз мегирем зан!

Боад ки ҳар шаб боз гардад уклаи афкори мо,
Чорӣ шавад омол аз фавворан саршори мо,
Андар сапеда рафтани ҳаммом бошад кори мо,
Аврод хонему дуо, татхир! чун гардид тан,
Мо диндоронему дар ҳар рӯз мегирем зан!

Эсорҳо бошад ҳамоно кори абнон замон,
Мерос монда баҳри мо з-обову аз аҷлодамон,
Сустӣ кучову мо кучо, бошад чу оташ хун, бидон!

¹ Татхир — шустушӯ кардан, пок шудан.

Машхур мегардем аз хун андар ин раҳ ректан,
Мо диндоронему дар ҳар рӯз мегирем зан!

Нисбат ба зан ҳар қавм инсофу адолат, гӯ, кунад,
Шавҳар ба зан, зан ҳам ба шавҳар майлу рағбат,
гӯ, кунад.

Як мард бо як зан ба танхой каноат, гӯ, кунад,
Се-чор зан дорему мегирем чӯри чанд тан,
Мо диндоронему дар ҳар рӯз мегирем зан!

Теълоди зан дар назди мо корест одӣ, сория,¹
Зудаш иваз созем, чун бошад либоси ория,
Гӯ, зан чӣ маъно медиҳад? — чӯри, канизу чория!
Ҳарчанд вақти зан шудан озод бошад аз расан,
Мо диндоронему дар ҳар рӯз мегирем зан!

¹ Сория — гузаранда.

Таронаи асилона

Аз чӣ дохил гаштай дар байни мо, эй коргар,
Ту чаро гаштӣ чунин пурдилдао, эй коргар?

Мо ба ту чизе нагуфта, роҳи худ гум мекуни,
Аз дами дар рӯ ба толору ба мардум мекуни.
Фаълай¹ бо беку хон майли танаъум² мекуни,
Чашми ту гӯё набинад чохи мо, эй коргар!

Чист ин чанҷоло хою ху? Намеоя ба танг!
Чои худ бинишо бинмо дар макоми худ даранг!
Аз либоси поран худ ҳам надорӣ ору нанг!
Аз қулоҳи ҳамчу хикат кун ҳаё, эй коргар!

Кам музахраф³ гӯй бо ин афту бо ин холи зор,
Бинамат чун, мекунад осудагӣ аз ман фирор,
Ман намедонам кӣ овардаст андар ин диёр,
Лоту луту бенаворо аз кучо, эй коргар!

Буд одат, назди бек мекард лоба хар надор⁴,
Е ки бармехост чун мидид шахси бовикор,

¹ Фаъла — коргар.

² Танаъум — ба ғайрат расидан.

³ Музахраф — таҷриба беҳуда.

⁴ Надор — нодор, камбағал.

Бо адаб дукат ҳамешуд, назди беги комкор,
Муфлисон буданд чумла бо ҳаё, эй коргар!

Давра баргашта, иваз гаштаст одот ин замон,
Дастае чоруг ба по ҳоҳад мусовот ин замон,
Хуш магар бошад манишат, хайфу хайхот, ин замон
Дида бикшуданд чумла хуфтаҳо, эй коргар!

Кор кун, эй коргар, дар фикри рӯзу мох бош!
Бо факиру лоту луте чун худат ҳамроҳ бош,
Бо чӣ чизат дохили одам шавӣ? Огоҳ бош!
Бегумон дар сар туро бошад ҳаво, эй коргар!

Дохили одам шудан хоҳӣ, ҷалоли ту кучост?
Гар тамаддун ҷӯй, охир мулку моли ту кучост?
Шаън ҷӯй, холиса¹, молу маноли ту кучост?
Тоқан шои ту кӯ, поракабо, эй коргар!

Кам музахраф гӯй, касри зарнигори ту кучост?
Дилбарат Анна ва ё Соия, ниғори ту кучост?
Майгусорони ту кӯ, даври климори ту кучост?
Нашъаат, эй гафсардан дар кучо, эй коргар!

Гар худо мехост то бошӣ ту ҳам э-аҳли қабул,
Мисли мо метод албатта туро ҳам пул мӯл,
Нестӣ чун лоиқи инҳо, ҳаё кун, шав мадул,
Чун тихидастӣ, мадор ин иддао, эй коргар!

Кун ғалат, аз сар бадар кун ин ҳаво, эй коргар!
Дур шав, гум шав, бирав, эй беҳаё, эй коргар!

¹ Холиса — мулк, замин.

Лайли ва Маҷнун

Эй офати сарватам, писарчон!
Эй мояи нагбатам, писарчон!
Эй он ки ба мактаб ошно!
В-эй он ки ба илм мубталой!
Чун зода шудӣ, басе шудам шод,
Сад шукр: худо ба ман писар дод!
Гуфтам писаре халаф шавӣ ту,
Ин онларо шараф шавӣ ту.
Шуглу хунари падар кунӣ ёд.
Модар-падари худат кунӣ шод,
Аз дахр шавад чу иртиҳолам
Монад ба ту давлату манолам.
Ғофил ки, шавӣ ба илм шайдо,
Шӯридаву бенаво зи савдо.
Як иддан¹ дарехонда, бадхох
Бурдаид маро ба хила аз рох
Гуфтаиду ба мактабат ниҳодам,
Ақлу хирадам зи каф бидодам.
Бо даст ду пой худ буридам,
Худ куштам машъали умедам.
Гирам, ки хато зада зи ман сар,
Нури басарам² бирафта аз бар.

¹ Як идда — як қисм одамон.

² Нури басар — нури ҷашм.

Ту низ ҷаро кунӣ ҳамон сахъ,
Чун нури басар равай, шавӣ маҳв?
Ин кадр ки хонда'и басат хаст,
Якбора бикаш аз ин амал даст!
Мавҷудии пул то ба охар,
Шуд харчи калам, китобу дафтар.
Дафтар, кулубу мачалла сад-сад
Тоҷир абадо намеписандад!
Дафтар се-чаҳор чилд кофист,
Ин харчи ту, нохалаф, изофист,
Инсоф бидех, ки сӯхтам, то
Ин пул бишуд маро муҳайё.
Беҳуда наза' ба пулам оташ,
Ин қалб макун чунини мушавваш.
Харчи ту надорад нитихое,
Пулам ҳама сарф шуд, кучой!
Билхоса алил гашта ҳолат,
Пажмурда шуда гули ҷамолат
Вайрон шуда сикхати низоҷат,
Оё бикунад касе илочат?
На хӯрду хӯрок ҳасту хобат,
Илм аст ягона нитихобат.
На сайру сафо туро хуш ояд,
На дарсу китоб нохуш ояд,
Хай вирд бикун, намой такрор,
Чун зог бикун ҳамеша қар-қор!
Шуд фасли баҳору гул, писарчон,
Ғамгин нанамо маро, бихандон!
Ҳамсолонат ба боғу гулзор,
Ҳамасронат ба дашту кӯҳсор,
Як даста ба киштзор бошанд,
Дар ҷустуҷуи шикор бошанд,
Баъзе бигирифта кунчи хилват,
Машғул шуда ба айшу ишрат.

Баъзе шуда бо кимор машгул,
Баъзе ба шаробу ёр машгул.
Мохир шуда ҳар касе ба коре,
Оварда ба чағи иштихоре.
Доим абавайн¹ шоҳ созанд,
Ҳам хурматашон зиёд созанд.
Бошад падарат ҳамеша дилшоҳ,
Қ-ўрост чунин ба даҳр авлод.

Кашоварз

Манмой чу мазлум ту фаръёд, кашоварз!
Рӯбоҳ машав бозу назан дод, кашоварз!

Ҳар рӯз ба як узр маё бар дари хона,
Зорӣ макуну қач манамо гардану чона¹,
Беҳуда назан бар сару бар синаву шоно,
Шав бо адаб ин чову мазан дод, кашоварз!
Шав лолу макун нолаву фаръёд, кашоварз!

Нагзашта хуш имсол ба дехкон, ба ман чӣ?
Қахтӣ шудаву н-омада борон, ба ман чӣ?
Шуд боди сияҳ офати бӯстон, ба ман чӣ?
Музди ту, ба ман чӣ, шуда барбод кашоварз!
Қам лофи газо гӯй бизан дод, кашоварз!

Гӯ, ман чӣ кунам жола барад гар сару сомон?
Ё ки чӣ кунам хӯрда малах яксара бӯстон?
Гар бистари ту шуд гарави қарзи зимистон!
Ҳозир шаву бифрӯш ту мозод, кашоварз!
Шав лолу макун нолаву фаръёд, кашоварз!

¹ Чона — манаҳ.

Кам дам бизан аз кори зиёду самари кам,
Махкуми ҳалокат шуда бошӣ, ба ҷаҳаннам?
Дигар накунам сабр, бидеҳ гандумам ин дам!
Дех галла зи ҳар навъу мазан дод, кашоварз!
Варна биканам пӯст чу ҷаллод, кашоварз!

Ҳай гӯй надорам, ту вале чон зи ту гирам,
Биллоҳ, ки он дидаи гириён зи ту гирам,
Шаллоқ занам бар тани уриён, зи ту гирам,
Он холи худ ақиқи бинамо ёд, кашоварз!
Кам лофу газо гую бизан дод, кашоварз!

Гандум чӣ кунӣ? Хӯрдани арзан набувад нанг,
Барф об куну хӯр, чу шавад арса ба ту танг,
Хӯр захру ҳар он чиз бувад нармтар аз санг,
Бо гӯшгу равшан ту на муътод, кашоварз!
Умри ту чу ҳайвои шуда барбод, кашоварз!

Лекин манам инсону бувад шаъну виқорам,
Бекзодаам, осоишу кайф аст шиорам,
Бе май набувад ҳеч ягон шому наҳорам.
Ин гуна бувад ҳолати бекзод, кашоварз!
Бекзода ба ин сон шуд муътод, кашоварз!

Метарсам

Пой бараҳна ба биёбон равам,
На тарсам аз хори мағилон бувад.
Сайри дару дашту биёбон кунам,
На тарсам аз ғӯли биёбон бувад.
Гох ба дарёе шуда завракинишин,
На тарсам аз мавчу зи тӯфон бувад.
Гох зи дарёе ба канои омада,
На тарсам аз ваҳшии гуррон бувад.
Гаҳ чу шафақ куҳнавардӣ кунам,
На тарсам аз оташи афшон бувад.
Сосяифат гох ба беша равам,
На тарсам аз даранда хайвон бувад.
Бори дигар рӯ ба найистон ниҳам,
На тарсам аз галлаи шерон бувад.
Гох ба вайрона намоям гузар,
На тарсам аз чиниу на аз чон бувад.
Мухтасар, анлар куран арз ман,
На тарсам аз мухталиф алвон бувад.
Сайр намудам ба тамоми ҷаҳон,
На тарсам аз зодан инсон бувад.
Лек ки бо ин ҳама нотарсиам
Э аҷабон, валлаҳу биллоҳ ки
Тарси ман аз чинси мусулмон бувад.

Тарси ман аммо набувад бедалел,
Маи чи кулам чун хамаи корашон
Хун буваду хун буваду он бувад.
Тарсаму тарсиданам аз он бувад!

Нафаҳмида наметавонам!

Набин! — бале, чашм. Ду чашмам надид.
Нагу! — мутеъам, бале. Харфам бурид.
Нашнав! — албатта, шудам пок кар.
Наҳанд! — мегирьям шаб то сахар.
Нафаҳм! — ибро натавонам дигар.
Дур кун ин фикри маҳолат зи сар.
Мешавад оё ки чафаҳмем мо?
Ба мичмари нор насӯзам чаро?

Соз хамӯш оташи сӯзони худ,
Раҳм бикун бар ману бар қони худ.

Баҳ-бах аз ин зиндагӣ!

Дар яке киса тилову дар дигар киса манот
Баҳ-бах аз ин зиндагӣ, поянда бодо ин ҳаёт!
Рӯ ба рӯи дидагонам гар кунад миҳан вафот,
Баҳ-бах аз ин зиндагӣ, поянда бодо ин ҳаёт!

Аз пай таъзими ман гар саф кашад кӯҳсорҳо,
Е зи чашми гурсна чорӣ шавад чӯборҳо,
Нангарам, афзун шавад дар киса гар динорҳо.
Баҳ-бах аз ин зиндагӣ, поянда бодо ин ҳаёт!

Гар ватан гардад зи хуни чумла ихвон долазор,
Е зи зулми золимон вичдон нагардад беқарор,
Шаъни мо афзун шавад, гардад ҳаловат барқарор.
Баҳ-бах аз ин зиндагӣ, поянда бодо ин ҳаёт!

Вақти бахшиш нест, имрон лозим аст, инро бидон.
Чун ҳама мӯҳтоҷи пул хастанд дар дунё ҳар он.
Садкаи сар гар равад аз даст аксар муслимон!
Баҳ-бах аз ин зиндагӣ, поянда бодо ин ҳаёт!

Гӯ, ба ман чӣ хӯрда шуд гар ҳаққи миллат бар-ало,
Е ки асло нест вайро ҳурмату шаъну садо,
Ман нахоҳам шуд, писар, бозичаи ин ҳарфҳо.
Баҳ-бах аз ин зиндагӣ, поянда бодо ин ҳаёт!

Мухтасар, минбаъд наздам номи вичдонро мабар,
Е ки номи гурсна, бекас, ятимонро мабар,
Хоҳӣ ар хушхол гардам, номи мильёнро бибар!
Баҳ-бах аз ин зиндагӣ, поянда бодо ин ҳаёт!

Ҳочин баққол

Онаҷо, марде дуохон, аҳли назру фол ҳаст!
Пирмарде ришсурхи ҳочин баққол ҳаст!

Аҳли зӯҳду аҳли тақво, шокиру парҳезгор,
Дар лабон зикру ба чашмон сурма, вазнин, бовикор,
Окиду фаҳмидаю бисъёрдон, волотабор,
Қалби ӯ пурмеҳру шафқат, донмо хушҳол ҳаст.
Пирмарде ришсурхи ҳочин баққол ҳаст!

Зохиран муллост ӯ, сӯфист бо кирдори худ,
Равзагон бошад валекин муршид, аз атвори худ,
Ҳоҷӣ аз аъмол бошад, машаҳадӣ аз кори худ,
Ғуфтаҳои ӯ ҳақиқат, харфҳои ӯ фол ҳаст.
Пирмарде ришсурхи ҳочин баққол ҳаст!

У на аҳли доду фаръедасту аҳли гиру дор,
Дар тафарруч чобук асту хини сӯхбат бовикор,
Сурати ӯ миҷмаре аз нур дон комильиёр.¹
То напиндорӣ, ки ӯро дар чаҳол тиссол ҳаст.
Пирмарде ришсурхи ҳочин баққол ҳаст!

¹ *Қомильиёр* — зарр ҳолис, пурбаҳо.

Ғӯяд ӯ: — Баҳ-бах, аҷаб давре хушу фарҳунда буд.
Он замон бобои марҳуми ту, чоғам, зинда буд.
Андар ин дӯкон шарикӣ беназири банда буд.
Ҳосили касбаш бувад к-ақину маро ин мол ҳаст,
Пирмарде ришсурхи ҳочин баққол ҳаст!

Ҳол, ин дӯкони ман бошад туро дар ихтиёр,
Рафту омад кун, бихур, ҳам нӯш кун, шав бахтиёр.
Ғам маҳӯр, чайби худатро пур намо аз хушқор.¹
Дардҳои ту ба ҷони мардаки баққол ҳаст.
Рустами дoston бувад, модар, агар ҳам зол ҳаст?

Мисл дар дунё надорад, ин амак, эй онаҷон,
Медихад ӯ донаву кишмиш ба ман ҳам қанду нон,
Ғӯяд: Эй фарзанд, фардо ҳам бие, шав меҳмон.
Аз ғамат бин, пирмарди бенаво помол ҳаст,
Пирмарде ришсурхи ҳочин баққол ҳаст!

Даст мемолад гаҳе бар сар, гаҳе бар рӯи ман,
Ғох бар ронам кашад дасту гаҳе зонун ман,
Ғох дар рӯю гаҳе бар пой, бар зонун ман,
Чизаке ҳам ғӯяд у зимнан, ки аҳли хол ҳаст,
Пирмарде ришсурхи ҳочин баққол ҳаст!

¹ *Хушқор* — меваҳи хушк.

Эрон бувад аз ман¹

Ман шохи кавишавкатам, Эрон бувад аз ман!
Эрон зи ману Рай, Табаристон бувад аз ман!
Вайрон шавад, обод шавад, он бувад аз ман!
Конун асосӣ чӣ ки, фармой бувад аз ман!
Шавкат зи ману фахр зи ман, шон бувад аз ман!

Дод ар ба шумо Шобобо конуни асосӣ,
У мардаки мулло буду беҳушу хавосе,
Огоҳ набуд, лек вай аз кори сиёсӣ,
Акнун ту ба бар кун шабушин кӯҳна либосе!
Хилъат зи ману тахти зарафшоӣ бувад аз ман!
Шавкат зи ману фахр зи ман, шон бувад аз ман!

Акнун хама медонад ман Маъдалиям, хон,
Ман маъдани чавру ситами сахту хурӯшон,
Ман каргяси хунхорам бар пайкари Эрон,
Золуяму хунаш бимакам, гирам аз ӯ ҷон,

¹ Ин шеър аз номи подшоҳи дар соли 1907 аз тахт фаро-
вардашудан Эрон Муҳаммад Алишоҳ гуфта шудааст, ки дар
забони авом уро Маъдалӣ меномиданд. У конуни асосноро,
ки падараш ӯзлон карда буд, манъ намуда, боз дар мамлакат
истибодро барқарор кард ва баъд бо ҳучуми халқ аз тахт
фароварда шуда, аз мамлакат гурехт.

Лоша зи ману гӯшт зи ман, ҷон бувад аз ман!
Шавкат зи ману фахр зи ман, шон бувад аз ман!

Бояд зияд эронӣ пайваста ба зиллат,
Дар нағбату дар бандагию фақру мазаллат,
Бояд диҳад эронӣ, бале, ҷон ба ғурбат!
Эрони, бирав, гум шав, эй чирку касофат!
Хокон зи ману кишвару сомон бувад аз ман!
Шавкат зи ману фахр зи ман, шон бувад аз ман!

Намон, ки омад!

Ой хола, амон, намон ки омад!
Ҳаст офати ҷон, намон ки омад!

Вай, вай! ба худо, ки ин башар нест,
Ғулест факат ваю дигар нест!
Валло, ба худо, ки ин шухар нест!
Хук аст, амон, намон ки омад!
Ҳаст офати ҷон, намон ки омад!

Дар акд, ки шарм кардам охар,
Гуфти писар аст гашт бовар.
Ҳоло дидам ки чист шавхар...
Ой хола, амон, намон ки омад!
Ҳаст офати ҷон, намон ки омад!

Раг дар баданам кашид аз тарс,
Хун аз дили ман чакид аз тарс,
Гуп-гуп дили ман тапид аз тарс,
Вой, мурдам, амон, намон ки омад!
Ҳаст офати ҷон, намон ки омад!

¹ Аз номи духтари хеле ҷавоне, ки ба марди пир ба ваҷд дода шудааст.

Оби деханаш худ айни нафрат,
Буи баданаш балои тоқат,
Ваҳшат кунам, ўст девхислат,
Морест калоч, намон ки омад!
Ҳаст офати ҷон, намон ки омад!

Пешниҳод ба зоҳид

Зоҳидо, як дам биё дорем худро бармало,
Ботини худ чилвагар созем бе райбу риё.
Ҳастӣ андар пешгоҳи халқ бикишоем мо,
Парда бардорад халонк то зи рӯи кори мо.
То хичил гардад ҳар он к-ӯ ботинаш бошад сиё,
Хуфтаи садсола шояд оқибат хезад ба по!

Е биё то мо барем аз ёд холо лофи худ,
Парда бардорем аз оинаҳои софи худ,
Рӯ ба рӯ дорем бо оинаҳои аснофи худ,
То хичил гардад ҳар он к-ӯ ботинаш бошад сиё,
Хуфтаи садсола шояд оқибат хезад ба по!

Е биё то он ки бизвисем шарҳи холамон,
Аз раҳи сидку сафо гӯем мо аҳволамон,
То кунад таҳқиқ халқ аҳволамон, ақволамон,¹
Дарк бинмоёд, чӣ бошад ғояти омоламон,
То хичил гардад ҳар он к-ӯ ботинаш бошад сиё,
Хуфтаи садсола шояд оқибат хезад ба по!

Орзу

Чи хуб буд, намебуд илму донишу санъат!
Ба дарсу мактабу илму китоб ҳам хочат!

На сандалӣ ва на мизе за тахтаеву на гач буд,
На бар мидоду қалам, қоғазу китобча рағбат!

На мадраса, на муаллим, на ин усули чадида,
Набуд ё ки дар атфол қобилияту қудрат!

Набуд агар ки ба мардум зи хушбӯри аломат,
Надошт тӯдаи таҳсилкарда хушу заковат!

Чавон надошт ба сар ҳисси хайрхоҳии миллат
Набуд асл агар ин чавон-мавон ва на миллат!

Ба рӯзи омадани рӯзнома лаънату нафрин!
Ба мӯчидони¹ бадунобакори он туфу лаънат!

Набуд, кош на рӯзнома — ҳафтагӣ ва на моҳӣ,
На матбаа, на муҳаррир, на низ амри табаот!²

¹ Мӯчид — эҷодкунанда.

² Амри табаот — кори китобчопкуни.

¹ Ақвол — чамъи қавл, сухан.

На шарк буду на аксон шарку низ на жопун,
Набуд, кош, хунаршон ба халк моѝ ибрат!

Аѝаб, ки кӯхнапарастон хаё накарда бигӯянд:
Ки муқтазист дар ин аср ин табнату одат!

Ба аклу маърифати бешуурхо нигахе кун,
Қамолатон ба дарак¹, кош, буд як чави ғайрат!

З-ин ба баъд

Як бахона кард мебоист узвон з-ин ба баъд!
Комилан онро ба мардум кард эълон, з-ин ба баъд!

Чилва бояд дод усули нав ба кулли зидди шаръ.
Кӯхнаро ҳам мунтабиқ¹ бо асли қуръон, з-ин ба баъд!

Хоса бояд ёфт ғатвое, ки матбуот хаст,
Зидди дину садди рохи нашри ирфон, з-ин ба баъд!

Ин кадар ҳам мешавад рӯзинома — мӯзнома магар!
Сохт бояд ҷумларо маҳкуми бутлон з-ин ба баъд!

Дни равад, имон равад ҳам кадри муллоён равад,
Кард бояд чораи кори мусулмон з-ин ба баъд.

Хар касе худро муҳаррир оварад анлар ҳисоб,
Сохт бояд ҷумларо матруди автон² з-ин ба баъд!

Кард бояд ҷумлагиро бе нуфузу эътибор,
Сохт бояд ҷумларо оворан нон з-ин ба баъд.

Пора бояд кард дафтархову бишкастан давог,
Кард бояд фикри тарвиҷи қаламдон з-ин ба баъд.

¹ Дарак — гӯр, чуқури дӯзах.

¹ Мунтабиқ — мувофиқ.

² Автон — ҷамъи ватан.

Шуд агар мумкин бибояд кард қатъан решақан,
Соҳт бояд ҷумла матбуот вайрон з-ин ба баъд.

Сайӯмо, ин шоирпро хатману ҳукман, ба зӯр
Соҳт бояд хорич аз ислому имон з-ин ба баъд!

Мухтасар, ҳар кас ки дорад андаке фахму шуур,
Соҳт бояд куфри ӯ машхури даврон з-ин ба баъд!

Дастёрон, зудтар ҳамдаст гардеду якӣ,
Андар ин раҳ ҷумлагӣ бандед паймон з-ин ба баъд!

Оянда аз мост¹.

Бирав, чонам, бикаш дасту мақун табхири² хуррият!
Ба деги мо нахоҳад буд ин кафгири хуррият!

Чӣ шуд, гуфтӣ, гурезад аз ватаимон лайли³ истибдод?
Намебинӣ магар, бигрифта ҳарчо хайли⁴ истибдод?
Фаро бигрифта Эронро саросар сели истибдод?
Бубил, андоза гирад хуни олам кайли⁵ истибдод!
Кунун Табрз дорад иштихову майли истибдод!
Бирав чонам, бикаш дасту мақун табхири хуррият!
Ба деги мо нахоҳад буд ин кафгири хуррият!

Нагӯ: «Теги рашодат хирасози чашми имқо аст»!
Бигӯ: «Аз баҳри такфир ин забон чуи теги буррон аст»!
Кунад такфири муслим он ки пиндорад мусулмон аст.
Ҳар оя к-ӯ ҳарфи ҳақ гӯяд, ба куфр имрӯз шоён аст.

¹ Ин шеър соли 1907 дар рӯзҳое гуфта шудааст, ки дар Эрон аҳли Табрз ба муқобили шоҳи мустақид Муҳаммадалӣ Қиём қарданд ва тарафдорони шоҳ ба озодиҳои Табрз ҳуҷум оварданд. Ин мубориза дар соли 1907 бо ғалабаи халқ ва эълони хуррият ва қонуни асосӣ ба анҷом расид.

² Табхир — пухтан.

³ Лайл — шаб.

⁴ Хайл — сипоҳ.

⁵ Кайл — паймона.

Хушо ин аср чун қахти шууру аклу ирфон аст!
Бирав чонам, бикаш дасту мақун табхири хуррият!
Ба деги мо нахоҳад буд ин қафғири хуррият!

Бибин, саҳрон Эрон чун яке майдони сӯзон аст,
Дар он майдони сӯзон ҳар кӣ монад шери ғуррон аст,
Вале, сад хилағар, рӯбаҳсифат ҳар сӯ намоён аст,
Бихоб, эронӣ, аммо ноғаҳон бин мулк вайрон аст.
Бигӯ, ҳар қадр меҳохӣ мучоҳид¹ номусулмон аст.
Бигӯ, ҳар қадр меҳохӣ бигӯ тақфири² хуррият!
Бигӯ, лозим набошад баҳри мо таъмири хуррият!

¹ Мучоҳид — сарбозони тӯдаҳои озодиҳо,
² Тақфир — касеро кофиру бедии номидан.

* * *

Холаҷон, мурдам аз ин ғуссаву ғам¹,
Дилакам пора шуду пуштам ҳам,
Кош мемондаму мепӯсидам,
То ба ин мард намедодедам.
Қай кашидам сарак аз бому зи дар,
Қай ба сар буд маро фикри дигар?
Қоҳ-қаҳ ман ки намехандидам,
Маънии шӯй намефаҳмидам.
Гушна мемондам паҳлуи падар,
Чиз мепухтам баҳри модар.
Мегирифтам шабушони модар,
Мезадам баҳъя ба шалвори падар.
Гов дӯшида ба ҳар шому сахар,
Ҳеҷ кас низ набудам ёвар.
Зебу орой набудам даркор.
Мезадам таппини ған бар девор.
Падарам аллоф, чаддам наччор,
Як амак косибу дигар аттор.
Амма раммол, биби бофанда,
Байзи мо ҳеҷ набуд хонанда.
Хонаи мо шуда пур аз ҳар чиз:
Куруту рағану сарширу мавиз.

¹ Аз номи духтари бесаводе, ки ба шоир шаҳар нараваст.

Бехабар будем аз номи китоб,
Буд дар хонаи мо ӯ ноёб.
Мисли гул будем мо поку тамиз,
Ғофил аз дарсу муаллим хама чиз.
Мешунидем фақат дафтар мо,
Рӯи он лек надидем асло.
Дар чунин онлаи бокару фар
Парвариш додед чун ман духтар.
Номзад чун ки шудам бар домод,
Фикр кардед, ки ман ҳастам шод.
Ба ҳаёлам ки шудам бахтсафед,
Шавҳарам ҳаст як инсони муфид.
Кай хабар будам аз ин хел инсон?
Зоҳир инсону ба ботин хайвон!
Шӯ чунин аст магар, эй модар?
Дарду озор фақат, на шавҳар!
Буда шоир, ту нагу, хонахароб!
Фикру зикру амалаш ҳаст китоб...
Умри ман рафт тамоман ба ҳадад,
То ки ин мард маро шуд шавҳар.
Гох мехонаду бинвисад гох,
Аз китобе шуда ҳар рӯз огоҳ.
Мешавад гох чунон ғарқи ҳаёл,
Ки шавад бехабар аз худ дархол.
Мисли шабгард нахобад то субҳ,
Ғурру-ғур карда нишинад то субҳ.
Хобад ӯ гоҳе агар эҳёнан,
Хоби ӯ бошад кӯтоҳ аслан.
Ногаҳон бинӣ ки бархосту қард —
Лампаро равшану бинишаст ин мард,
Боз машғули навиштан гардид,
Боз саргарм ба хондан гардид.
Набувад оташе ин тавр асло,
На ки оташ, бувад ин дарду бало.

Дар сари миз барад хобаш гох,
Дили ман сӯзад бар холаш, воҳ!
Як мидоду ду варак қоғазу... оҳ!
Ҳаст қоғаз камаке баъд сиёҳ.
У намефаҳмад на хайру на шар!
Ҳастаги ҳам накунад бар вай асар!
Ту бибин хонаи мо ҳар тарафаш:
Токча, бухча ва ё ин ки рафаш,
Ҳама ишкоф зи қоғазҳо пур,
Нест як лаҳзае орому хузур.
Ҳама ҷо ҳаст намоён қоғаз,
Раҳраву хонаву айвон қоғаз.
Гӯям: эй мард, туро нест хабар,
Ин ҷӣ қорест? бирав, хок ба сар!
Ин амал карда туро хонахароб,
Пули ту рафта хама баҳри китоб.
Хондан аз чашм барад нуру зиё,
Чоран мағзи худатро бинамо!
Пул ҳеч тобу тавонат биравад,
Ғайр аз инҳо хама, ҷонат биравад.
Қасбу қори ту бирафта аз даст,
Марги ту шавҳари идрокаш паст!

Мефурушам¹

Э, амакчон, чорасе кун, шуд дахони халк боз...
Лекин ин айбе надорад гарчи ғайбат кард боз.
Рӯи як коғаз нависе эълони ман, эй чорасоз,
Кардаам дар Рай² дӯконе муътабар имрӯз боз,
Мефурушам хеле арзон ман дар он ҳар навъ шай,
Муштарӣ³, ҳой муштарӣ, ман мефурушам мулки Рай!

Дар дӯконам хаст аз ҳар кисму ҳар гуна мавод:⁴
Раъзати Қай, чоми Чам ё ҳамчунин тахти Қубод,
Гарчи баҳри он ки бинмоянд бозорам касод,
Рӯзу шаб кӯшиш кунад як мушт эронинажод,
Лек ман безътиноям, мефурушам боз, ҳай!
Муштарӣ, ҳой муштарӣ, ман мефурушам мулки Рай!

Нест лозим баҳри ман як умри ҳоли аз сурур,
То ки қалбамро намояд сарду беҳиссеу ҳузур,

¹ Аз номи подшохи мустабидаи Эрон Муҳаммадалай шох, ки соли 1907 аз тахт фароварда ва аз Эрон ронда шуд.

² Рай — номи қадиман шаҳри Техрон.

³ Муштарӣ — харидор.

⁴ Мавод — чиҳро.

Баҳри бобо номуносиб буд чун он «Оби шӯр»¹,
Нестам ман нохалаф фарзанди беақлу шуур,
Қасри Ширин мефурушам, ёдгори даври Қай!
Муштарӣ, ҳой муштарӣ, ман мефурушам мулки Рай!

Нур бад, зулмат хуш асту чаҳло нодонӣ хуш аст,
Мулки Эрон гар бубинам дар парешонӣ хуш аст,
Шаҳрҳо холиву кишвар ғарки вайронӣ, хуш аст,
Подшоҳӣ ҳаст кофӣ, з-ин сипас хонӣ хуш аст,
Мефурушам Шохрӯду Сабзавораш пай ба пай,
Муштарӣ, ҳой муштарӣ, ман мефурушам мулки Рай!

Ҳарф аз ман, хона аз ман, чумла асрор аз ман аст,
Ирзу номус аз ман асту ғайрату ор аз ман аст,
Молу коло аз ману сарриштан қор аз ман аст,
Мефурушам дудмони оли Қочор², аз ман аст.
Бар шумо қӣ, мефурушам ман дар ин дӯкон қӣ шай?
Муштарӣ, ҳой муштарӣ, ман мефурушам мулки Рай!

Ман ба ҷон он ки бошам шохӣ озодинаноҳ,
Ё ба ҷон он ки бошам бар муроди халқ шох,
Ё ба ҷон он ки бошам тобен амри сипоҳ,
Шох бошам, лек умрам бигарад дар сӯзу оҳ,
Хон шавам, ишрат намоям, нӯш созам низ май,
Муштарӣ, ҳой муштарӣ, ман мефурушам мулки Рай!

¹ Машхур аст, вақте ки давлати императорияи рус як қисми ба Эрон тобен баҳри Ҳазарро ба даст дароварда, шохӣ сивақтан Эрон «Оби шӯр» аст, ба мо қӣ «лозим» гуфтааст.

² Оли Қочор — хонадони подшоҳоне ки Муҳаммадалай Шох ба он тааллуқ дошт.

* * *

Чист оё иллати исъёни ин эронӣён?
Боз ҳам огоз шуд туғъёни ин эронӣён!
Нукзи паймон кардаанд аъёни ин эронӣён,
Дар ҳақиқат буда бад бунъёни ин эронӣён!

Қадди эронӣ бисӯзад, сӯхт чун моро чигар!
Боз ҳам ояд хабар аз Маъдалӣ, он бепадар:
Тахтро бигзошта даррафтааст ин тоҷсар,
Рафта дар консулгарӣ¹ хоқони ин эронӣён!
Дар ҳақиқат буда бад бунъёни ин эронӣён.

Ахли Эрон ин қадарҳо бешараф бошад, чаро?
Душмани рафтору кирдори салаф бошад, чаро?
Мисли ин усмонии нав² нохалаф бошад, чаро?
Эй худо, гардад хароб Эрони ин эронӣён!
Дар ҳақиқат буда бад бунъёни ин эронӣён!

¹ *Консулгарӣ* — ишора ба он ки Муҳаммадалӣ шох баъди аз тахт фароварда шуданаш ба консулхонаи Ҳукумати Подшоҳии рус паноҳанда шуда буд.

² *Усмонии нав* — ишора ба турконе, ки дар он солҳо ба муқобили Султон Абдулхамид мубориза мебуданд.

Бо шумо оё чи қард ин хок барсар, ин ятим?
Е чи қарда хорич аз вичдон, охир, ин ятим?
Қард ҳар як хилае, шуд ақлаш аз сар, ин ятим,
Гуфт охир: гӯ, барояд чони ин эронӣён,
Дар ҳақиқат буда бад бунъёни ин эронӣён!

Ман надонам, ростӣ, вомонда хуррият чи буд?
Аз кучо ин гап баромад, ин ҳама сӯхбат чӣ буд?
Шаст қари ин кишвари зебо чу як чаннат набуд?
Пас чаро хун шуд кунун қонони ин эронӣён?
Дар ҳақиқат буда бад бунъёни ин эронӣён!

Чамъ қарда ҳар касе дар даври худ куллӣ сипох.
Қӣ? Чӣ? Яъне Маъдалӣ рад шав, най бар мо ту шох,
Қарда дар арзи се рӯзе қор ҳар амре табох,
Оқибат даррафт, ҳай! Султони ин эронӣён!
Дар ҳақиқат буда бад бунъёни ин эронӣён!

Баҳри чи миллат даҳол¹т мекунад дар қори шох?
Чорчашма мекунад бар шоҳу бар қораш ниғох?
Бояд оғаҳ бошад аз қори худ оё шахси шох
Е ки хайли силсилаҷунбони ин эронӣён?
Дар ҳақиқат буда бад бунъёни ин эронӣён!

Шох худ донед чӣ бармедораду чӣ мениҳад?
Қиса мебурад бихоҳад, пӯст аз сар меканад,
Хона толон мекунад, дида барорад, сар бурад,
Гӯ, равад бар осмон афғони ин эронӣён!
Дар чаҳаннам, гар бисӯзад чони ин эронӣён!
Бандаи шох аст ҳар инсонии ин эронӣён!

Дар пайравии баъзе газалҳо

Рӯят маҳу ҷамоли ту хур, абруят қамон,
Оҳуй—чашм, мӯрча—хат, мор—зулфакон,

Дар чеҳраи ту себи занаҳдон — ҷаҳи амик,
Мужгон—чу най, лабон—чу асал, таи—чунин қатон!

Гардан—суроҳию каду қомат бувад—чинор,
Андом—нуқра, гунаи ту сурх чун анор,

Холи ту—донагаидуму мӯи ту чун ғуроб,
Қаҳ-қаҳ!.. чи хандаварӣ, эй хонумон хароб!

Бо пул

Одам одам шавад фақат бо пул,
Рӯсиёҳ аст одами бепул.

Гӯ, на аслу начобатат бошад,
На чу ашроф ҳолатат бошад,
Гар саропо ту гарки айбӣ, бош!
Лек дар даҳр давлатат бошад,
Одам одам шавад фақат бо пул,
Рӯсиёҳ аст одами бепул.

Нест гар фаҳму ақлу идрокат,
Ғам маҳур гар ки ҳаст амлокат.
Оташи хонасӯзи миллат бош,
Саҷдагоҳ аст халқро ҳокат.
Одам одам шавад фақат бо пул,
Рӯсиёҳ аст одами бепул.

Нест гар, гӯ набошад инсофат,
Қув ту дар шиша хуни аснофат,
То ки дар даст туст чанд ғуруш,
Мӯътабар бингаранд ашрофат.
Одам одам шавад фақат бо пул,
Рӯсиёҳ аст одами бепул.

Эй пул!

Нури чашмони манӣ, эй пул, ё чони манӣ?
Исматам, номусу ирзам, ёри чонони манӣ!
Хурматам, фахрам, чалолам, шавкату шони манӣ!
Муҳсифам, Макка, Мадина, кибла, аржони манӣ!
Мазҳаби ман, дину оини ман, имони манӣ!

Умри ман дар шавқи таҳсилат гузашт андар малол,
Мондам андар бистари ҳасрат парешон, хастаҳол,
Дил асири туст, бинмоям агар ҳам иртиҳол¹,
Чун ҳаёту зиндагиву ҷавҳару чони манӣ,
Мазҳаби ман, дину оини ман, имони манӣ!

Ох золим, ох, шуд дар роҳи ту чонам фидо,
Ман набурдам оқибат сер аз ту як завқу сафо,
Мезанад ворис ба қасди бурдани ту дасту по,
Моли ҷайби ворисӣ, ё моли ҳамъени манӣ?
Мазҳаби ман, дину оини ман, имони манӣ!

Қай кунад ворис туро дар гӯшаи сандук дарҷ²,
Мекунад беҳуда ӯ ин ҷову он чо, хайф, харҷ!
Мешавӣ ту дар клубу рестораноҳ харҷу марҷ,

¹ Иртиҳол — мурдан.

² Дарҷ — ба ҷизе печонда, андохта мондан.

Меҳӯрандат, э дарего, гӯшту чони манӣ!
Мазҳаби ман, дину оини ман, имони манӣ!

Баъд аз ин, маҳбуби ман, вақти заволи туст, вой!
Қалби ман пур аз ғаму ранчу малולי туст, вой!
Хотирам, қалбам, сарам вақфи ҳаёли туст, вой!
Гаштаам мафтунӣ ту, дилдори чонони манӣ!
Мазҳаби ман, дину оини ман, имони манӣ!

Дастбардорат набудам гар ки будӣ иқтидор,
Лек маҷбуран аҷал дорад маро аз ту канор,
Чон чу аз тан меравад, гӯям туро беихтиёр:
Нури чашмони манӣ, эй пул ва ё чони манӣ?
Мазҳаби ман, дину оини ман, имони манӣ!

Моли ман аст, ин писар!

Шубҳа кӣ дорад ба ин, моли ман аст ин писар!
Ба мактаб асло варо намефиристам дигар,
Қаллаи ман шуд гаранг, аз гапатои гӯш кар,
Аз чи ба фарзанди ман чакка шудед ин қадар?

Агар чи ин бенаво ба илм дорад ҳавас,
Барои касби камол саъй кунад ҳар нафас,
Тамоми инҳо бувад шеваи куффуру бас,
Расонад инҳо ба дин зарар, бифаҳмӣ зарар,
Ба мактаб асло варо намефиристам дигар,
Қаллаи ман шуд гаранг, гап назанед ин қадар!

Ҳанӯз тифл асту дарк намекунад ҳайру шар,
Надарад аз пучии илм тамоми хабар,
Намехӯрад вай фиреб ҷун бачаҳои дигар,
Ҳайф ки ӯ медиҳад умри азизаш ҳадар,
Аз чи ба фарзанди ман чакка шудед ин қадар!
Қаллаи ман шуд гаранг аз гапатои, гӯш кар!

Намекунам андаке раҳм ба чашми тараш,
Бубин, баҳодур шуда бародари меҳтараш,
Ҳеч нахоҳам гузошт шапка ғайри бар сараш,
Намегузорам шавад зи дини худ беҳабар,

Ба мактаб асло варо намефиристам дигар,
Аз чи ба фарзанди ман чакка шудед ин қадар!

Бачча ку моли ман аст, ҳарфи шумо чист, ҳо?
Кӣ зи шумо хоста шавед кайюми мо?
Ба гуфтаи ғидди дин нестам асло ризо,
Бигуфтам иро бифаҳм, ғулабуру мухтасар,
Ба мактаб асло варо намефиристам дигар,
Аз чи ба фарзанди-ман чакка шудед ин қадар!

Мон ки ба мисли худам бачча биёрам ба бор!
То бишавад мисли ман соҳиби як касбу кор.
Дӯш бипуридам аз олими волотабор:
— Мактаби нав, яъне чӣ? Гуфт ки: — ҳозал-кафар!
Қаллаи ман шуд гаранг, гап назанед ин қадар
Ба мактаб асло варо намефиристам дигар!

Бас аст фанду фиреб, аз дари ман гум шавед,
Ҳаст кунун панҷ сол дини маро бурдаед,
Тифли азизи маро ба куфр биспурдаед,
Бас аст, фаҳмидаам кори шумо сар ба сар,
Аз гапатои майнаам гич шудаву гӯш кар
Аз чи ба фарзанди ман чакка шудед ин қадар!

Ман надихам ақли худ ба дастӣ лозаҳабон,
Бачча равад гар ба қабр, беҳ ки ба мактаб, бидон,
Ҳарф зи мактаб мағуй ба назди ман, чунки он
Манбаи куфр аст, куфр, ал-ҳазар аз он, ҳазар!
Ба мактаб асло варо намефиристам дигар
Қаллаи ман шуд гаранг, гап назанед ин қадар!

Бас аст ҳар қадр ҳонд, кош надонад ҳам он!
Садқан чонам шавад, наҳандад ӯ дар ҷаҳон!
То ки чунин фикрҳо ҳаст ба зеҳнаш, бидон,
Набошад ӯ бахтиёр, нагардад ӯ мӯътабар,

Ба мактаб асло варо намефиристам дигар,
Аз Ғалатон майнаам гич шудаву гӯш кар!

Ман нашавам тобен фикри шумо, ахмакон,
Ки баччаамро баред ба дарғахи кофирон,
Чунки шумо хоинед ба ҷумлаи муслимон,
Манзилатон мешавад, бидуни шубҳа, сақар,
Расонад инҳо ба дин зарар, бифаҳмӣ зарар!
Ба мактаб асло варо намефиристам дигар!

Сабр кун!

Фақирӣ, бенавой, музтарӣ, бечора, собир шав!
Сияхрӯй ба аҳли хонадон, ҳамвора собир шав!

Асири қайди фақрӣ, бенаво, таслими ҳирмон шав,
Паи коре нарав ҳаргиз, фақат маъюсу нолон шав,
Қазоро чора набвад, ғирья кун, зору парешон шав,
Ту сабру шукр кун, яъне мусулмон шав, мусулмон шав,
Расад он ризки мақсумат, бигард овора, собир шав!

Чу рӯзӣ танг шуд бар ту, аниси дарду меҳнат шав,
Бишав сусту умедат қатъ кун, ёри атолат¹ шав,
Ба тақдираш бидеҳ нисбат, қарини фақру зиллат шав,
Чу дидӣ мепарад инсон, ту ҳам ороӣ зи ғайрат шав,
Бикаш аз касбу қорат даст, шав бекора, собир шав!

Чу дидӣ зулме аз золим, зи давронӣ қазояш дон,
Чу дидӣ заҷр² аз омир, зи асрори самояш дон,
Ту ҳастӣ боиси аҷзат, вале аз мосивояш³ дон,
Ту ин шумӣ ҳам аз бегона, ҳам аз ошнояш дон,
Забун, помол шав, лекин маҷӯ як чора, собир шав!

¹ Атолат — сустӣ, бекорӣ, дар як ҳолат мондан.

² Заҷр — ҷабр, ҷафо.

³ Мосиво — аз дигарон.

Басе гар тангдил хастй, бикун оху фиғон, гирья,
Накун тадбири дигар, лек бинмо ҳар замон гирья,
Зи дунёе даст каш, кун ошкорову ниҳон гирья,
Намебинй, намефаҳмй, чаҳаннам!.. Кун фиғон, гирья,
Туфу бар нангу бар номус кун ҳамвора, собир шав!

Агар коре кунй, онро бикун мисли мусулмонон,
Таҳаммул кун ба чаври мулкдорон мисли як хайвон,
Дарав бо киштукор аз ту, вале маҳсули ту аз хон,
Машав бедору ҳақкатро надон ҳаргиз, чу як инсон,
Машав дилтангу тоб овар, макаш қаддора¹, собир шав!

Агар дорй каме ғайрат, ниғаҳ бар кофирон манмо,
Ба касбе сода шав машғулу бо динат мақун савдо,
Барои баччахоят нонгадо шав, дин мадеҳ аммо,
Уболашро ба ман неҳ, фаълагй кун², ғам махӯр асло!
Агар муздат надод арбоб, бош овора, собир шав!

Агар бошад асар дар чони ту аз тобу аз тоқат,
Агар бозут пурзӯр асту дил холит аз раҳмат,
Бирав якбора роҳат шав аз ин дарду аз ин меҳнат,
Бирав дуздй намо пеша, бибар лаззат аз он санъат:
Бизан гиру, бикун гиру, бигард овора фохир шав!
Расидй то ба ин хурмат дигар ҳамвора фохир шав!

Бишав з-ашрору фохир шав!
Бикун ҳар қору фохир шав!
Набошад нангу номусат,
Чи шарму ор? Фохир шав!

¹ Қаддора — корди дудам.
² Фаъла — мардикор.

Истеъфои Азроил

Гуфт Азроили қонгир, ки: «Эй рабби аном,
Қушт имсол табибе ҳама уббоди¹ ту том.

То зи як мурдани хаста бигирам ман қон,
У дусад одами солим бинамояд қурбон.

Гар бигирад ҳама қонҳо, ки ту додй ба ҳазор,
Баҳри ту, банда бигӯяд, ки намонад дайёр².

Деҳ иҷозат, ки бигирам ман аз у дардам қол,
Бандагони ту вагарна бикуншад, беимон.

Нанамой ту қабул аз ман агар истидъо³,
Қун карам, то бидиҳам аз амалам истеъфо.

Қори дигар ту бифармой ба ин абди залил,
Амр кун то ки ҳамин шахс шавад Азроил».

¹ Уббод — бандҳо.
² Дайёр — бошанда.
³ Истидъо — хоҳиш, илтимос.

Як саҳнаи хурд

Вақте ки хабари машрута (эълон шудани қонунӣ асосӣ) ба гӯши деҳқонони Эрон расид, як деҳқони пир дар миёнаи киштзорӣ худ ба сачда даромада гуфт:

Сад шукр, ки гашт нурборон
Аз машрута фазои Эрон!
Ларзид аз ин бинои бедод,
Бечо монд кадхудон бедод.
Шуд хонаи зулму қабр вайрон,
Гардид бихишт боз Эрон.
Ҳоким на қарии ихтиёр аст,
Деҳқон на дигар дар изтироқ аст.
Дигар назананд ранҷбарро,
Фахше надиханд дарбадарро.
З-ни баъд намешавем ранҷа,
Молик надихад ба мо шиканҷа.

Бенаво ҳанӯз ин шеърро ба поён нарасонда буд, ки як фарроши ҳоким дар он ҷо ҳозир шуда дастҳои он деҳқонро дар пешӣ чашми зану бачагонаш ба сӯи поён ба пешӣ асп андохта ба дари хонаи арбоб овард.

Арбоб бо чашмҳои сурхшуда ҷубе дар даст аз хона баромад ва вақте ки деҳқонро дид, гуфт:

Як моҳ гузашта, рӯстой,
Хирман шуда ҷамъ, ту кучой?
Қардӣ ту тамоми ҳосил анбор,
Пас пешкашат кучост, беор?
Бурдӣ ҳама меваҳои бӯстон,
Пас ҳиссаи мо кучост аз он?
Дидам на ҷаве, на гандуме ман,
На мош, на боқло, на арзан!
Ту лонки зулмиро уқубат,
Гирад зи ту ибрат ин райият!

Деҳқони бечора гардан ба китфояш фуру бурда, дар ҳолате ки тамоми баданаш меларзид сар ба поён андохта арз кард:

Валло, ба худо ки ман факирам,
Дар дасти зану бача асирам,
Атфоламро нигоҳбонам,
Овораи аклу шурбу нолам.
Донед шумо, ҷаноби арбоб,
Имсол гузашт хушқубе бооб.
Ҳар қиз, ки коштам ҳама сӯхт,
Дар синаам оташе барафрӯхт,
Биллаҳ, худамон гурусна мондем,
Муҳтоҷи ду лукма ноии хушқем.

Ҳамин ки арбоб ин суҳбатҳои деҳқонро шунид, дағ ҳолате ки даҳояш қафқ карда ва чашмҳои аз коса-хонааш баромада буд, фаръед зад:

— Бачаҳо, ҷубу фалақ тайёр кунед, оташ афрӯзад ва сиххоро сурх намоед!

Дар ин байн чор нафар золими таёқ ба даст поён деҳқони бечораро маҳкам ба фалақ баста ба задан сар қарланд:

Ар б о б:

Маҳкам, бизанед, чав надода!

Д е х к о н:

Бетоб шудам, назан зиёда!

Ар б о б:

Бозаш бизанед, хукмронам!

Д е х к о н:

Мурдам, назанед, нест чонам,

Ар б о б:

Маҳкам, ки надода равғану шир!

Д е х к о н:

Мурдам, шуда гови ман басте пир...

Ар б о б:

Машрута варо хароб кардаёт!

Д е х к о н:

Зулми ту маро кабоб кардаст!

Ар б о б:

Гумраҳ шуда, чунки гашта озод!

Д е х к о н:

Ераб, ту бирас маро ба фаръёд!

Байналмилаал

(Ба ҳамватанони мусулмон ва арманчи мо)

Асрамон хоҳад зи моён иттифоку иттиҳод,
Зиндагии ами бошад чумлаи моро мурод.
Байни мо харгиз набуду нест асбоби тазод,
Гашта бар аҳли ватан ориз чаро буғзу инод?
Байни муслим — арманӣ афтод ин кину фасод?
Нест як сохибхидоят, нест як аҳли рашод?
Эй суҳандонон, кунун дигар хидоят лозим аст!
Баҳри улфат, баҳри унсӣят хитобат лозим аст!

Ду рафикему ду ҳамсоя, зи аҳли як диёр,
Асрҳо будааст сулҳу дӯстимон баркарор.
Фитнаи иблиси малъун гашт ногаҳ ошкор,
Бин чи гардид аз ҷаҳолат вазъу холи рӯзгор!
Қатлу ғорат бешумору шаҳру қаръя торумор...
Чораи ин фитна бинмо, эй худо, парвардигор!
Эй суҳандонон, кунун дигар хидоят лозим аст!
Баҳри улфат, баҳри унсӣят хитобат лозим аст!

Ман надонам фитна барпо аз чи ҳолат мешавад?
Ақл қай гӯяд, ки ин аз одамийят мешавад?
Аз мусулмонӣ ва ё аз арманӣят мешавад?
Нест тардиде, ки бонс ҷаҳлу гафлат мешавад.

Ин мусибатҳо ҳам аз бугзу адоват мешавад.
Ин адоват низ маҳсули залолат мешавад.
Эй сухандонон, кунун дигар ҳидоят лозим аст!
Баҳри улфат, баҳри унсийят хитобат лозим аст!

Халқро кашфи ҳақу дафъи залолат лозим аст.
Партавафшонии ҳақ, помоли зуллат лозим аст.
Баҳри дафъи қорҳои зишт ғайрат лозим аст.
Аз ғуборолудаҳо рафъи кудурат лозим аст.
Сулхро кун чорае, дафъи хусумат лозим аст.
Собиرو кун чорае, тадбири улфат лозим аст!
Эй сухандонон, кунун дигар ҳидоят лозим аст!
Баҳри улфат, баҳри унсийят хитобат лозим аст!

Чӣ бинвисам?

Шоирам, қори ман ин аст, ки ғўям ашъор.
Ҳар чи бинам зи баду нек, намоям изҳор.
Руъро равшану рахшон номам, шабро тор.
Қаҷ бигўям қачу ҳамвор бигўям ҳамвор.
Пас чаро қорё¹, ин тавр ба ман дидадарӣ?
Ё ки худро ту дар ин оина қач менигарӣ?

Шеър озод кунад хотири манро аз ғам,
Қаламу қоғаз дар дастрасам бигзорам,
То ки хоҳам бинависам, ту бигирӣ дастам,
Мебури низ забонам, зи ту ман метарсам!
Ман ки аз роҳи садоқат наниҳам беруи пой,
Чорьяк з-он чи ки дидам панависам ман, вай!

Ман ки панависам чуз чорьяки он ҳама қор,
Фаҳшу дашиомдихӣ аз чи ба ман, э беор!
Худат инсоф бикун, зишт бувад ин атвор!
Моилӣ гар панависам, манамояш такрор.
Айби худ фаҳм, амак, бо ман абас чанг макун!
Ману худро ту дар ин масъала дилтағ макун!

¹ Қорё — ҳованда.

Бинад арбоби калам ғояти омоли шумо,
 Беҳ зи ман кодири таҳрир бувад холи шумо,
 Битавонанд навиштаи хама ахволи шумо,
 Лек наивсанд як аз даҳи афъоли шумо...
 Балки онҳо зи чунин айб мубарро хастанд?
 Балки паст ин амал, онҳо хама воло хастанд?

Ман зи бинвиштани он чорьякаш метарсам,
 Тарсад орад ба калам даҳьяки он аҳли калам.
 Гар бигӯн, ки: натарсу бикун ахвол рақам,
 Бинависанд хама чизи ту аз зеру зи бам,
 Мӯят аз тарс шавад рост ба болон сарат,
 Сирри ту фош шуда абра шавад остарат.

МУНДАРИЧА

Собир (муқаддима)	3
Ба ман чӣ!	9
Рӯзе, ки иноят кунад эзид ба ту авлод	11
Ғам махӯр!	13
Ин бачча зи таҳсил чӣ дидаст?	15
Шикоят аз пирӣ	18
Ба қоргарони Боку	19
Дар пеши назар ҷилва бикун пок	21
Насихати пиразани ҷодугар	23
Ҳар чӣ хоҳӣ дех!	26
Ман ба ҳаёлам	27
Хуррият	28
Ҳайфи ҳасис ва кайфи ворис	30
Зан	32
Таронаи асилона	34
Лайлаи ва Маҷнун	36
Қашовара	39
Метарсам	41
Нафаҳмида наметавонам	43
Баҳ-баҳ аз ин эндидагӣ	44
Ҳоҷини баққол	46
Эрон бувад аз ман	48
Намон, ки омад!	50
Пешниҳод ба зоҳид	52
Орау	53
З-ин ба баъд	55
Оянда аз мост	57
Ҳолаҷон мурдам аз ин ғуссаву ғам	59
Мефурӯшам	62
Чист об иллати исёни ин эронӣ?	64

Дар павраи баъзе ғазалҳо	66
Бо пул	67
Эй пул!	68
Моли ман аст ин писар	70
Сабр кун!	73
Истеъфон Азроил	75
Як сахнаи хурд	76
Байналмилал	79
ЧА биввисам?	81

Мирзо Алиакбар Собир

ИЗБРАННЫЕ СТИХИ

(На таджикском языке)

*

Рассом М. Серебрянская
 Муҳаррири расмҳо Т. Королева
 Муҳаррири техникий И. Полторак
 Мусаввех С. Садриддинова

Ба матбаа сулураи шуъба 8, V-1962. Ба ҷопаш имзои караи шуъба 11|VI-1962.
 Қоғаз 70×80^{1/2}. Ҷузъи ҷопи 2,625. Ҷузъи ҷопи шартӣ 3,07. Ҷузъи
 нашрию ҳисоби 2,21. Адаби нашр 2000. Нарҳаш 6 тин.
 Суворини № 4446.

Душанбе, Комбинати полиграфӣи Вазорати маданият
 РСС Тоҷикистон

6 тин

нашриёти давлати
тоҷикистон

